

itorns
e från
1909.
Å do-
. Han
lodier,
cknat,
nd i
med
en
ilbum,
zh fru
g rul-
av hr
n på
h den
l från

Langeleik, krumhorn och viola bland unik samling tonredskap

Det ligger lite undanskuffat och svårtillgängligt bakom höga murar på Slottsbacken. Få tycks hitta vägen till musikhistoriska museet. De musikälskare och flanörer som varje dag "strömmar" in genom den tunga porten är lätt räknade. Men här finns en av Europas största och originellaste samlingar musikinstrument. Här finns en ljudande anläggning där man kan få höra folkmusik spelas på urgamla instrument. Sällsamma toner frambringas här på tonredskap av de mest skiftande former med egendomliga namn: langeleik, krumhorn, viola ...

2 300 instrument äger museet och nästan lika många låtuppteckningar finns i dess folkmusikarkiv.

Instrumenten som täcker väggar och skärmar bildar en dekorativ ram till de regelbundet återkommande konserterna på museet. I februari kommer den första för året med temat: Svensk folkmusik i äldre och nyare tappning. Där kommer bl.a. några jazzmusiker med Jan Johanssoni spetsen att ge en moderniserad tolkning av några folksånger.

Museets resurser är knappa, förklarar assistent Karin Tenggren,

som förevisar museet. Statsanslagen räcker inte till någon mera omfattande PR-drive. Vad vi i första hand skulle behöva är större lokaler. De instrument som visas här utgör bara en bråkdel av vad museet äger. I källaren trängs en fin samling etnografiska instrument bl.a. från Indien. Forskarna är de enda som har tillgång till källarskatterna.

Museet stiftades strax före sekelskiftet och omfattade då ett 30-tal instrument. Längre förde museet en kringfläckande tillvaro i trånga, mörka och oändamålsenliga lokaler. Först 1950 kunde museet äntligen, statsunderstött och uppmuntrat av Stockholms stad, packa upp i sina nuvarande lokaler vid Slottsbacken.

Alla existerande instrumentgrupper finns här representerade. De beskriver en intressant utvecklingshistoria från 1500-talet fram till våra dagar.

FÖRSÖKSLABORATORIUM

Museet har genom sin konsertverksamhet blivit ett slags försökslaboratorium för att återuppliva och återinföra gamla instrument.

Knäharpan, fiddlan, gamban, viola d'amore, pocketten är några av de instrument som nu dammas av för att frambringa ålderdomliga ljudsensationer.

Särskilt stolt är man på museet över en unik samling tonredskap tillverkade av svenska instrumentmakare. En av de mest kända var Mathias Petter Kraft. Det var han som skapade Bejmanssångens instrumentluta, Halscittror, spikharpor, hammarklaver och en

kontrabas finns här också — samtliga tillverkade av hr Kraft.

Unik är också ett orgelklavikord från 1772. Det är det enda bevarade exemplet av kombinationen mellan ett klavikord och ett litet orgelverk.

Som spökligt stirrande ansikten verkar nyckelharporna från 1700- och 1800-talen. Nyckelharpan är ett stråkinstrument med tangentmekanism. Den låter som fiol men ljudet är mer klingande och robust.

KOHORN FRÅN JÄRNÅLDER

Ända från järnåldern daterar sig det äldsta påträffade instrumentet: ett horn med fingerhål borrade exakt på samma sätt som de kohorn som användes vid fåbodarna i norra Sverige på 1800-talet. I kulturlager från vikingatid och medeltid har man funnit benflöjter så väl bevarade att de är spelbara än i dag.

Säckpipan är ett annat instrument som hör samman med boskapskötande folk. På gamla kyrkmålningar beskrivs säckpipan som ett instrument för världsliga nöjen. Lekar, skälmar och till och med djur agerar spelmän på dessa målningar. Säckpipa användes också ofta vid bröllop. Ur en reseskildring från 1800-talet heter det: Bröllopgästerna sattes i rörelse "af en säckpipa, hvilken lät pina ur sig någonting som skulle vara dansmusik och hvarvid jag så långt nykterheten tillät mig imitera det samma" (O. S. Unge. Wandring genom Dalarna 1831.) På museet finns en praktfull säckpipa vars "ljudpåse" är tillverkad av en sälmage.

Både säckpipan och träpipan fick så småningom ge vika för fiolen, vars mjuka mer insmickrande toner tycks ha passat allmoges smaken bättre på 1800-talet.

FÖR ÄNGLAR OCH BÖNDER

Ett annat lustigt och sägenomspunnet instrument är nyckelharpan. Den finns i flera dekorativa varianter på museet.

I de högre ständens prosaskrifter från 1700-talet beskrivs nyckelharpan som ett typexempel på böndernas råa och primitiva smak. Populärt som allmogeinstrument har det alltid varit med sin klangfulla durskala och lustiga form.

Att nyckelharpan haft en helligare innebörd tyder vissa medeltidsmålningar på. Där trakteras den främst av änglar. Efter 1850 utkonkurrerades nyckelharpan raskt av dragspelet. Än idag finns många aktiva spelmän som hanterar nyckelharpa, särskilt i Uppland.

För några år sedan gjorde Guage Hedrenius orkester sensation i Göteborg med sitt nya jazzinstrument — en elektrisk nyckelharpa, byggd för 5 000 kr. av landets främste nyckelharpinstrumentmakare August Bolin.

Träskofiol är ett "fattigmansinstrument" som flitigt användes av den skånska allmogen. Ett behändigt litet instrument är mungigan, som ingick i de kringvandrande knallarnas varusortiment. Vid spel sattes mungigans järnram mot tänderna. Genom att knäppa på den uppstod ett surrande ljud som sedan omformades till melodier.

"BARA FÖR ENFALDIGA"

Till sångackompanjemang använde allmogen ett slags brädcittra som heter hummel. Så här beskrivs den i ett musiklexikon från 1802: "Kan således ej spela mer än två toner, en dur och en moll, och nyttjas blott av enfaldigare folk".

Varifrån kommer alla dessa instrument? Säkerligen har flertalet sitt ursprung utomlands. Pipor, lurar och horn var kända i Sverige i förhistorisk tid. Många är liksom träskofiolen efterbildningar av högre ständsinstrument.

Dragspelet revolutionerade repertoaren hos landsbygdens spelmän. Nu ersattes de gamla mer eller mindre mollbetonade melodier av betydligt muntrare låtar. Med väckelserörelsen kom gitarraren. Pigor och jungfrur använde flitigt både gitarr och cittra som ackompanjemang till skillingtrycksvisorna.

De gamla hemtillverkade instrumenten fick snart lämna plats för blänkande fabriksvaror med en annorlunda och alltmer fulländad tonkvalitet.

GUN

Vilken lajban fioll! Den vill jag ha! 10-årige Roland Olsson, Enskede, blickade Karin Tenggren på Musikhistoriska museet att plocka ned dyrgripen från väggen för provspelning och fotografering.

GNESTAFLICKA RIKSSPELMAN

Sveriges första spelmansstämma hölls vid Gesunda utanför Mora år 1906 på initiativ av Anders Zorn. Med anledning därav hölls jubileumsstämma i Mora och Gesunda över veckoslutet. 300 spelmän från hela landet mötte upp. Av dessa spelade 123 upp för spelmansmärken i brons eller silver. Ialles rövrades 11 silver och 18 bronsmärken. Arets gulmärke utdelades till Udd Axel Johansson från Hedemora.

Gladast var kanske en Sörmlandsflicka — Christina From från Gnesta. I fjol erövrade hon Zornmärket i brons. I år blev det silver, den högsta värdighet hon kan nå. Med Zornmärket följer ett stiltigt diplom att pryda vägen med. Dessutom får den som erhåller silvermärket hedertiteln riksspelman

Riksspelman, eller skall vi säga riksspelkvinnna, Christina From, Gnesta.

t bio-
finns
7 av
blinde
le tio
ustaf
is två
efter
knade
född
läro-
en ut-
n och
is och
å sin
depo-
hand-

(bil-
gar-
Kap-
silo i
det-
har-
d åt-
dspe-
na på
tt ett
sam-
mta i